

О.А. Чорна, к.е.н.

ORCID 0000-0001-7262-1138

e-mail: chorna@nas.gov.ua,

*Інститут економіки промисловості
НАН України, м. Київ,*

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ІНСТИТУТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Вступ. Сучасний технологічний розвиток обумовлює трансформацію економіки до інформаційної і цифрової. У 2003-2005 рр. Всесвітнім самітом з питань формування інформаційного суспільства було сформовано Принципи, План дій, Зобов'язання і Програму розвитку інформаційного суспільства. Вирішальну роль розвитку активно почали надавати інформаційно-комунікаційним технологіям [1]. На вказаному саміті справедливо вбачалось, що *державні органи, приватний сектор, громадянське суспільство* повинні відігравати важливу роль у розвитку інформаційного суспільства та несуть за це відповідальність. Для прискорення соціального і економічного прогресу країн пріоритетними завданнями ставились: забезпечення підключення та доступу до інфраструктури та послуг інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ); розробка нормативних документів, що визначають політику у цій сфері; публічність інформації, доступ до програмного забезпечення; створення інформаційної безпеки і безпеки мереж; підвищення довіри з боку користувачів ІКТ. Розвиток цифрових технологій в світі на сьогоднішній день пришвидшується, що викликає трансформації різного характеру:

поширюються і набирають популярність нові умови і моделі співпраці (інноваційні екосистеми, віртуальні платформи та платформа економіка, гіг-економіка та економіка «вільного заробітку», економіка «спільного споживання»);

трансформується система господарювання у бік інформаційно-мережевої, цифрової, що і сприяє поширенню мережевих структур;

посилюється впровадження ІКТ у діяльність суб'єктів економічних відносин, підприємств різних галузей: інтелектуальні ін-

формаційні системи управління підприємством; промисловий інтернет речей (Industrial Internet of Things, IIoT); цифрові двійники (digital twins), технології віртуальної реальності; аддитивне виробництво або 3D-друк; нейротехнології і штучний інтелект; технології «великих даних» (big data), безпілотні літальні апарати (БПЛА, дрони); технології бездротового зв'язку; цифрова логістика та ін.

З метою рухатися у ногу з часом та швидко реагувати на зміни держави світу розробляють програми розвитку цифрової економіки (викладено у попередньому дослідженні [2]). Не виняток і Україна. Розвиток цифрової економіки передбачає реалізацію комплексу організаційних, економічних, правових, інфраструктурних та інших заходів: розвиток електронного урядування, розбудову інформаційного суспільства, інформатизацію, удосконалення системи державного управління, розвиток електронного документообігу. Все це неминуче змінює управління на всіх рівнях, зокрема на рівні підприємств. Тому питання нормативного забезпечення та інститутів трансформації підприємств до цифрової економіки є актуальними до вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання трансформації економіки, зокрема управління на підприємствах, в умовах технологічного прогресу, цифровізації, досліджуються багатьма вченими у різних країнах. Розглядаються питання трансформації управління та менеджменту організації; управління персоналом та організації праці; маркетингу; інститутів. Висвітлюються проблеми, які в умовах цифровізації стають більш актуальними: управління даними, необхідність організації співробітництва в сфері цифровізації на міжнародному рівні, поява нових підприємств і організаційних форм.

Проблеми цифровізації обговорюється на щорічних конференціях ООН. Зокрема у Доповіді ООН про цифрову економіку 2021 [3] міститься заклик до більш збалансованого підходу до управління даними на міжнародному рівні, усунення ризиків, пов'язаних із правами людини та національною безпекою. У Цифровому економічному звіті за 2021 р. ООН висвітлюються останні тенденції розвитку цифрової економіки та використання переваг цифровізації [4], продовжується обговорення питань інформаційного суспільства [5].

Питання розвитку технологій у промисловості в умовах цифрової трансформації підіймає Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [6]. У своїх дослідженнях висвітлює показники науки, інновацій, економіки, праці та соціальні показники

із урахуванням цифрової трансформації членів ОЕСР та інших провідних економік, інновацій на підприємствах в умовах цифровізації.

Різні питання інституціонального забезпечення розвитку економічних процесів, зокрема цифровізації відображені у дослідженнях українських науковців:

І.П. Булеєвим ґрунтовно досліджено інституційний аспект і необхідність формування сприятливого і сучасного інституціонального середовища для розвитку економіки України і забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Він справедливо обґрунтовує, що «соціально-економічні перетворення гальмуються недосконалим інституційним середовищем, в якому превалюють застарілі, неефективні, неадаптовані до реальних умов державні та суспільні інститути. Відсутні інститути соціальної відповідальності національної та регіональних еліт. Недооцінюється роль вітчизняної науки та кадрів реального сектору економіки» [7].

А.А. Гриценко досліджував місце цифровізації у взаємодії людини із зовнішнім світом, еволюцію і форми трансформацій базових інститутів у процесі становлення інформаційно-мережевої економіки. Він зауважує, що «основний зміст трансформацій базових інститутів у процесі історичного перетворення індустріально-ринкової на інформаційно-мережеву економіку полягає в зміні павнівних інститутів» [8, с. 43].

А.І. Пустоваров визначив інституційне забезпечення процесу цифрової трансформації управління національною економікою, яке є «результатом функціонування сукупності нормативно-правових, економічних і соціальних інститутів з метою докорінної, революційної зміни бізнес-моделей суб'єктів господарювання, моделей публічного управління, систем загальнонаціональних, корпоративних та особистісних цінностей на основі ефективного використання цифрових технологій». Він справедливо вважає, що «найбільш чисельні негативні впливи на зазначений процес здійснюють інститути державної влади, підприємництва та інтелектуальної власності. Більшість із запропонованих напрямів мінімізації негативного впливу інституційного середовища на процес цифрової трансформації управління розвитком національної економіки належать до сфери державного регулювання, що обумовлює потребу у розробці відповідних механізмів державного регулювання» [9, с. 168].

У колективній монографії під редакцією В.П. Вишневського і С.І. Князева [10, с. 21] щодо розвитку сфери ІКТ відмічається, що «національні і наднаціональні правові норми і спеціалізовані організації в сфері ІКТ є необхідною частиною ІКТ-інфраструктури,

оскільки вони задають правила поведінки економічних агентів, пов'язаних із виробництвом і споживанням ІКТ, сприяють вирішенню спірних питань, визначають напрями політики (стимулювання або дестимулювання) розвитку сектора ІКТ, від яких залежать можливості доступу до сучасних цифрових технологій».

О.С. Вишневський досліджував інституційно-правове відображення у стратегічних документах процесів цифровізації ЄС та інших країн. Він вважає, що «в загальних державних стратегіях і в альтернативних стратегічних документах залишається неопрацьованою проблема цифрової модернізації економіки України. ... У стратегічних документах найвищого рівня (СНБУ, ДСРР) серед пріоритетів не визначено цифровізацію та платформізацію економіки України». Також «значною мірою залишився поза увагою тренд формування цифрових платформ і загострення конкуренції між ними», а за «результатами аналізу стратегічних документів ключовим питанням, пов'язаним із цифровізацією, є кібербезпека» [11, с. 198, 200-201].

Важливість інституціонального підґрунтя розвитку промисловості та нормативно-правове забезпечення інтелектуалізації у контексті цифровізації висвітлено у колективній монографії під керівництвом Н.Ю. Брюховецької, І.П. Булеєва [12, с. 110, 150], у якій відмічалось зокрема, що «стимулювання поглиблення інтелектуалізації промислових підприємств потребує створення передумов: сприятливого інституціонального клімату, співробітництва промислових підприємств, держави, науки, освіти та інших зацікавлених організацій».

Втім проблеми інституціонального забезпечення трансформації до цифрової модернізації економіки, зокрема дослідження нормативного забезпечення та інститутів трансформації підприємств до цифрової економіки є недостатньо висвітленим на сьогоднішній день. Сам процес нормативного забезпечення і формування інститутів трансформації підприємств до цифрової економіки в Україні на сьогоднішній день ускладнюється дією в країні воєнного стану. Після 24 лютого 2022 р. загальний рівень життя населення в Україні знизився, немає відчуття безпеки, права людей обмежені, що сильно впливає на моральний настрій, психічний стан і здоров'я економічно активного населення. Бізнес не може у повному обсязі працювати, здійснювати міжнародні поїздки, повноцінно – експортну діяльність. Втрата значної частини потенціалу створення доданої вартості, експортного і виробничого потенціалу обумовлює необхідність суттєвих структурних змін, підвищення ролі обо-

ронно-промислового комплексу в умовах воєнного стану, нормалізації спроможності економіки до функціонування. Разом із цим, у цих складних умовах саме цифрові інструменти виявили свій потенціал до забезпечення первинних потреб населення, бізнесу та підприємств, що пришвидшило темпи цифровізації в Україні. Також в умовах воєнного стану продовжуються і поглиблюються процеси євроінтеграції, що також впливає на інституціонально-правові засади розвитку цифрової економіки в Україні. Все це потребує вивчення інститутів, які сприяють трансформації підприємств до цифрової економіки та можливостей розвитку цих інститутів.

Метою статті є дослідження нормативного забезпечення та інститутів трансформації підприємств до цифрової економіки та розробка на цій основі рекомендацій щодо розвитку інститутів трансформації підприємств до цифрової економіки.

Базові інститути трансформації підприємств до цифрової економіки

Інститути є продуктом функціонування та розвитку людського суспільства і виступають вирішальними факторами, що визначають рівень і якість життєдіяльності людей, суб'єктів економічних відносин. У дослідження під *інститутом* розуміється система взаємопов'язаних формальних і неформальних норм і правил, цінностей, звичаїв, що поділяють люди, організації, підприємства у певному суспільстві на певній території в певний час і визначають способи дії, поведінки, мислення індивідів і груп у різних сферах життєдіяльності (економічного, політичного та суспільного життя). Інститути можуть бути соціальними, економічними, політичними, змішаними; національними і над національними. Система формальних і неформальних норм і правил поведінки, організацій, які забезпечують їх дотримання визначає рівень розвитку суспільства та довгострокові темпи розвитку та є важливою частиною інфраструктури та сприятливого середовища сталого розвитку. Звідси *інституціональне середовище* країни - є сукупністю стійких формальних і неформальних норм (інститутів), обмежень, що існують у суспільстві (*формальні*: Конституція України, закони, укази, угоди, нормативні акти і т.ін.; *неформальні*: культура, звичаї, традиції, менталітет, інститут корупції тощо; інші рамки поведінки). Інституціональне середовище охоплює усі сфери суспільного життя: економічну, науково-технічну, інноваційну, соціальну та інші, створює фундамент розвитку економіки та суспільства, є їх фактором розвитку.

Інститути і інституціональне середовище кожної країни змінюються протягом часу. В будь якому суспільстві базовими інститутами є: *соціальні* (або *соціокультурні*), *економічні*, *політичні*. Інститути впливають на форму економічної організації країни, модель економіки, яка превалює в країні у певний період часу і навпаки. Як правило базовими економічними інститутами є *праця, власність, розподіл*. Інші, більш специфічні економічні інститути, вже притаманні у залежності від форми економічної організації країни, моделі економіки, наприклад, конкуренція, підприємництво тощо. Базові економічні інститути є у будь-якій економіці, але в залежності від форми економічної організації країни, моделі економіки, змін протягом часу, по різному проявляються, трансформуються.

Серед базових політичних інститутів виділяють: «1) *інститут законодавчої влади*, який приймає рішення про те, яким чином мають регулюватися спільні інтереси; 2) *інститут виконавчої влади*, що втілює рішення першого інституту у життя; 3) *інститут судової влади*, що врегульовує спірні проблеми та інтерпретує застосування загальних правил, розроблених органом законодавчої влади; 4) *інститут примусу*, який застосовується для покарання порушників суспільних правил, не залежно від того, чи належать вони до членів даної групи або ні» [13, с. 15]. Отже, у рамках політичних інститутів, зокрема інститутів державної влади і органів управління здійснюється політика та створюється необхідне нормативне й інституціональне підґрунтя розвитку у відповідності до заявленого стратегічного вектору розвитку. Державні інститути виступають гарантами виконання прийнятих формальних інститутів, забезпечують необхідні нормативно інституціональні умови функціонування та безпеки.

До соціокультурних інститутів, зокрема трансформації підприємств, можна віднести національний менталітет, ідеологічні переконання, культурну спадщину, базові цінності; освітні інститути; інститут сім'ї, ціннісні особливості різних поколінь та ін.

Виходячи із вищенаведеного, загальну схему інститутів суспільства, які впливають на трансформацію підприємств до цифрової економіки можна представити на рисунку.

Український науковець А.А. Гриценко докладно розглядає трансформацію базових економічних інститутів: *інституту власності*, який закріплює розподіл факторів виробництва за суб'єктами господарювання; *інституту включення робочої сили у виробничо-трудоий процес* (інститут доступу до виробничих ресурсів); *інституту розподілу результатів виробництва і перетворення їх*

на фактори виробництва. Науковець слушно зауважує, що вони лежать в основі будь-якої системи господарювання, але змінюються при трансформації систем господарювання: із натурально-господарської до індустріально-ринкової, а після до інформаційно-мережевої системи [8, с. 40-41]. А.А. Гриценко обґрунтовує поступову трансформацію інституту приватної власності до всезагальної, інституту найманої праці до вільної праці; інституту розподілу за вартістю і капіталом до рівнозабезпечуючого розподілу з базовим і рентно-преміальним доходами [8, с. 43]. Втім останнє твердження щодо базового і рентно-преміального доходу видається дискусійним та потребує подальших досліджень та обґрунтувань.

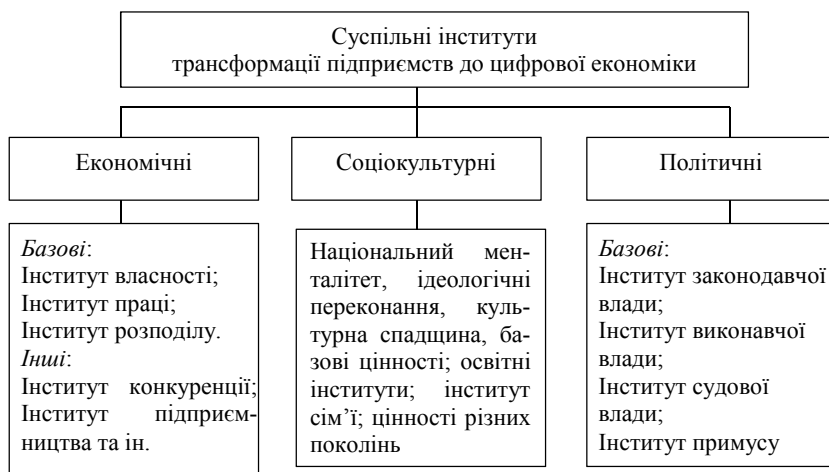

Рисунок. Базові суспільні інститути трансформації підприємств до цифрової економіки (складено автором)

Вагомий вплив на трансформацію підприємств мають соціокультурні інститути, які змінюються у цифрову добу, зокрема традиції, звички, стереотипи, менталітет, ціннісні настрої, що склалися у суспільстві. Менталітет, слушно зауважує Д.П. Богиня, є комплексним показником рівня цивілізованості народу, його розуму та інтелекту, світосприйняття, який охоплює різні рівні соціальної дійсності, є складовою і різних соціальних суб'єктів (соціальних груп), і окремого індивіда», сукупність політико-психологічних понять, характеристик, уявлень у сфері поведінки або мислення, за допомогою яких можна оцінювати та прогнозувати соціально-політичні та

психологічні реакції людей на певні події в той чи інший історичний проміжок часу в конкретній країні або групі країн [14, с. 18, 19]. У цьому сенсі економічна поведінка обумовлена економічним мисленням людей, їх національними традиціями, особливостями менталітету, а також цінностями представників різних поколінь населення працездатного віку. Тому фундаментальним елементом розвиненості формальних інститутів є соціально-економічні інтереси, ціннісні орієнтації, звичаї, переконання населення країни, що зберігаються тривалий час і розповсюджуються на переважну більшість, стають в основі масової свідомості, колективного вибору. Важливість інтересів суспільства, того ж колективного вибору рано чи пізно неминуче впливає на трансформацію формальних інститутів, що підтверджується історичними подіями в незалежній Україні, пов'язані із вибором стратегічного курсу держави.

В умовах воєнного стану в Україні та відстоювання власних національних інтересів, посилюються процеси самоідентифікації індивідів, патріотичні настрої у суспільстві, укріплюються європейські цінності. Не можна обійти увагою, що вектор на євроінтеграцію докорінно змінив як формальні, так і неформальні орієнтири в суспільстві, впливає на розвиток нових інститутів, позиціонування, ділові і економічні зв'язки, способи управління і праці. Все це також позначається на тому, як працюють підприємства, на їхньому управлінні, ринках збуту продукції, пошуку партнерів, майбутніх планах.

Розуміння особливостей соціокультурних інститутів в Україні, впливу суспільно-значимих подій на суспільство, розвитку науки і техніки, дозволяють будувати вірні стратегії управління на підприємстві і змінювати ті, що втратили актуальність. Це також допомагає формувати сучасну політику на державному рівні та необхідні інституціонально-правові засади.

В умовах розвитку цифрової економіки очевидно, що підростаючому поколінню буде простіше сприймати виклики цифрової реальності. Так, А.М. Колоті і О.О. Герасименко справедливо відзначають, що сучасне покоління (так зване покоління Z) «можна назвати мережевим поколінням, для якого онлайн-платформи, віртуальне середовище є звичним, прийнятним та єдино можливим, чого не можемо констатувати стосовно інших поколінь» [15, с 114]. Зважаючи на це і те, що швидко змінюються умови господарювання, широко використовуються ІКТ, актуалізуються інститути освіти у цьому процесі, оскільки високий рівень освіченості і цифрової грамотності відіграє у цій трансформації надважливу роль. У цьому

сенсі інститут освіти, система професійної підготовки і перепідготовки кадрів, має вагомий вплив на ефективне використання ІКТ та впровадження відповідних інновацій на підприємствах.

Колектив науковців під керівництвом В.П. Вишневського і С.І. Князева обгрунтували, що ІКТ «самі по собі не є запорукою успішного розвитку країни. Багато що залежить від загального рівня розвитку національної економіки, її інституціонального середовища, від того, наскільки повно у ній використовуються можливості, що надають нова техніка і технології» [10, с. 7]. Підтримуючи ці висновки можна підсумувати, що цифрову трансформацію підприємств не можна розглядати у відриві від інституціонального середовища, інституціонально-правових засад, неформальних інститутів в країні, які мають бути стійкими для того, щоб «запрацювали» ринкові механізми. Тому саме на державу покладається завдання забезпечити ефективне функціонування в Україні інституціонально-правових засад та довгострокових векторів розвитку. Державна участь полягає у створенні законів, указів, нормативних актів, програм економічного та соціального розвитку, забезпечення дієвого і прозорого механізму їх виконання і реалізації. В умовах, що склалися в Україні потрібно створити структуру стимулів і мотивацій до цифровізації у самих підприємств, а здійснення господарської діяльності, підприємництва має бути прозорим, зрозумілим, прогнозованим. Для чого слід створити інститути мотивації суб'єктів господарювання до цифрових трансформацій, зробити цей процес доступним.

Інституціонально-правові засади цифрової трансформації підприємств з боку інститутів державної влади

Одним з головних завдань у розвитку цифрової економіки, створення нормативної основи, головним суб'єктом впливу на процеси трансформації підприємств до цифрової економіки є держава.

В Україні фундаментальними засадами розвитку цифрової економіки були програми із розвитку інформаційного суспільства. У 1998 р. була затверджена Національна програма інформатизації [16], у 2007 р. прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [17], у 2013 р. – Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» [18].

Також Верховною Радою України (постанова № 1565-VII) 3 липня 2014 р. схвалено «Рекомендації парламентських слухань на

тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» [19]. В Рекомендаціях правовими засадами побудови інформаційного суспільства названо: Закони України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про електронний цифровий підпис», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про державну таємницю», «Про науково-технічну інформацію», «Про телекомунікації», «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації» та інші нормативно-правові акти, які, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації тощо.

Інституціонально-правові засади поступово розвиваються. На державному рівні створено інституцію, яка здійснює політику у сфері розвитку інформаційного суспільства та цифрової економіки: з жовтня 2014 р. до вересня 2019 р. діяло Державне агентство з питань електронного управління України, яке 2 вересня 2019 р. реформовано до Міністерства цифрової трансформації.

У 2018 р. Кабінетом Міністрів України була затверджена «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» та план заходів з її реалізації [20]. Незважаючи на те, що план заходів не було у повному обсязі реалізовано, цей документ досі є чинним та як і вищезгадані визначає напрями державної політики у розвитку цифрової економіки.

У 2021 р. Урядом названо основні тренди майбутнього десятиліття для України *цифровізацію, штучний інтелект, хмарні технології та роботизацію*, а основними цілями цифровізації економіки [21, с. 309]: акселерацію економічної діяльності; трансформацію ресурсних секторів економіки у високопродуктивні, інтелектуальні та конкурентоспроможні; трансформацію сфер життя в ефективні, сучасні та комфортні; створення нових можливостей для реалізації людського капіталу, розвитку інноваційних, креативних та «цифрових» індустрій і бізнесу. Прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (2021 р.).

Формування та реалізація державної політики щодо формування цифрової економіки, цифровізації різних сфер в Україні по-

кладено на Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри), основними завданнями якого є формування та реалізація державної політики [22]:

у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації;

у сфері впровадження електронного документообігу;

у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян;

у сферах відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтегрованості, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу;

у сфері надання електронних та адміністративних послуг;

у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації та інвестицій в ІТ-індустрію;

у сфері розвитку ІТ-індустрії;

у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті.

На сьогоднішній день, для розвитку цифрової економіки та цифровізації різних сфер в Україні Мінцифри реалізує такі проекти [23]:

▪ Дія – цифрова держава. Онлайн-сервіс державних послуг;

▪ Дія. Центри надання адміністративних послуг – модернізовані ЦНАП, у яких за один візит можна вирішити всі необхідні соціальні, пенсійні, паспортні та комунальні питання.

▪ Дія. Цифрова освіта. Мета проекту – за 3 роки навчити цифрової грамотності 6 млн. українців. Проект має онлайн-складову – платформу, де розміщені безкоштовні курси з цифрової грамотності, і офлайн-складову – мережу партнерських хабів цифрової освіти по всій країні, де можна отримати доступ до інтернету та цифрових гаджетів.

▪ Дія. Бізнес. Це масштабна ініціатива із розвитку підприємництва, яка має онлайн-складову – платформу і офлайн-складову – консалтингові зони для підприємців, де можна буде отримати фахові консультації з розвитку бізнесу (будуть відкриті в різних регіонах України). На платформі «Дія. Бізнес» [24] створюються умови для розвитку власного бізнесу: від ідеї і старту нового бізнесу, пропонуються програми навчання, фінансової підтримки, передбачено фахові консультації.

- Безпека дітей в Інтернеті – проєкт захисту дітей від загроз онлайн;

- е-Резидентство – це онлайн-сервіси для іноземців, що надають їм можливість отримати дистанційний доступ до державних послуг та вести бізнес в Україні з-за кордону. Відкрити візу чи банківський рахунок е-резиденти зможуть за спрощеною процедурою;

- Дія City – це спеціальний правовий режим для ІТ-індустрії, який дозволить створити в Україні найпотужніший ІТ-хаб в Центральній та Східній Європі. Мінцифри планує запровадити протягом наступних 25 років у рамках правового режиму «Дія. City» сприятливі умови для розвитку цифрової індустрії [25];

- Євроінтеграція – Мінцифра забезпечує регуляторне зближення з правом ЄС у цифровій сфері та працює над забезпеченням відсутності бар'єрів для цифрової торгівлі, прискоренням цифровізації в Україні для розширення доступу до онлайн ринків та цифрових технологій ЄС;

- Ноутбук кожному вчителю – на сьогоднішній день 61 257 вже доставлено до шкіл;

- Віртуальні активи – Ринок віртуальних активів є важливою частиною цифрової економіки України. Команда Міністерства разом із криптоспільнотою провели форсайтне дослідження «Віртуальні активи в Україні - 2030», щоб спрогнозувати розвиток нової галузі в Україні на наступні 10 років. Захід тривав впродовж чотирьох місяців й об'єднав широке коло експертів, серед яких були підприємці, народні депутати та представники органів виконавчої влади.

Перелічені проєкти залишаються актуальними і сьогодні в умовах воєнного стану. Вони спрямовано на досягнення тих же цілей розвитку цифрової економіки та суспільства, що ставляться у ЄС, наприклад, викладені у Програмах ЄС «Механізм відновлення та стійкості» (Recovery and Resilience Facility, RRF) та «Цифровий компас 2030 року: Європейський шлях до цифрового десятиліття» (Digital Decade 2030) [26; 27], навіть, мають ширші завдання. За напрямом «Євроінтеграція» Мінцифри працює над законодавчою та правовою базою, згідно вимог ЄС, а також над забезпеченням відсутності бар'єрів для цифрової торгівлі, прискоренням цифровізації в Україні для розширення доступу до онлайн ринків та цифрових технологій ЄС [28].

Слід відмітити запуск ряду проєктів із розвитку цифрової економіки таких, як «Цифрова держава» (платформи «Дія», «Дія. Бізнес», «Дія. City»). Наприклад, «Дія. Бізнес» [24] створено для сти-

мулювання і розвитку підприємництва. На цій платформі є умови для розвитку власного бізнесу: від ідеї і старту нового бізнесу, пропонуються програми навчання, фінансової підтримки, передбачено фахові консультації.

У рамках проєкту «Дія. City» Міністерство цифрової трансформації України планує поліпшити умови для розвитку цифрової індустрії [25]: для ведення технологічного та інноваційного бізнесу, залучення інвестицій, розвитку цифрової інфраструктури, залучення талановитих працівників з усього світу, стимулювання створення вітчизняних інноваційних продуктів (стартапів і продуктових компаній), формування в Україні економіки знань.

15 липня 2021 р. у рамках цього проєкту («Дія. City») прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», який визначає організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, талановитих спеціалістів. Перелік видів діяльності, здійснення яких стимулюється шляхом створення правового режиму Дія Сіті затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 467 [29].

В умовах воєнного часу цифрові інструменти і платформи, запроваджені державою, сприяли реалізації багатьох потреб населення, зокрема в тих регіонах, які постраждали від воєнних дій. Темпи цифровізації в Україні в період введення воєнного стану після 24.02.2022 р. пришвидшились. У застосунку «Дія» працювало багато актуальних послуг: заява про зруйноване майно, допомога армії, можливість швидко та зручно подати заявку на соціальні виплати від держави. Завдяки цифровим інструментам запускаються нові послуги і сервіси. Так, купити військові облігації, оплатити податки, змінити статус ВПО і адресу реєстрації вже можна у застосунку «Дія». В розробці і найближчому впровадженні такі цифрові послуги: пільгова іпотека, розмитнення авто, оформлення дозволів на виїзд дитини за кордон, реєстрація та перереєстрація автомобіля та ін. [30]. Все це створює передумови забезпечення потреб населення, збереження і розвитку трудового потенціалу країни.

За період після 24.02.2022 р. у межах проєкту «Дія.Бізнес» відкрито центр «Дія.Бізнес» у Варшаві для допомоги українцям за кордоном; відновлено безоплатні консультації для підприємців; запущено оновлену версію Маркетплейсу фінансових можливостей

для бізнесу; створено Віртуальний центр «Дія.Бізнес» для підтримки вимушених переселенців всередині країни та за кордоном, що створює передумови для трансформації управління на підприємствах у тому числі.

Отже, реалізація вище наведених проєктів створює сприятливі умови для розвитку бізнесу в Україні, трансформації підприємств до нових умов функціонування, розвитку людського капіталу, збереження трудового потенціалу.

Інституціонально-правові засади цифрової трансформації підприємств на рівні центральних органів державної влади поступово створюються, реалізуються проєкти, які сприяють цифровізації різних сфер життя населення, бізнесу. Подальший розвиток інституціонально-правових засад потребує формування інституціональних механізмів стимулювання трансформації підприємств до цифрової економіки та доступу до сучасних цифрових технологій і продуктів для виробничих цілей. Потребує корегування довгострокова промислова політика держави із урахуванням вимог глобальної конкуренції в світі, спричиненої розвитком цифрових технологій, а також соціально-економічної ситуації в країні, спричиненої війною. Передусім державна політика у напрямі трансформації підприємств до цифрової економіки повинна бути спрямована на формування стійких інституціонально-правових засад і правил, які дозволять підприємствам здійснювати далекий горизонт планування діяльності в умовах цифрової економіки.

Вплив наднаціональних інститутів на становлення інституціонально-правових засад трансформації підприємств до цифрової економіки

Прискорення розвитку цифрової економіки в Україні та формування нормативного забезпечення цього процесу, зміна інститутів в Україні неминуче пов'язані із її євроінтеграційними курсом. Процеси інтеграції України у європейський політичний, економічний, правовий простір почались на початку 90-х років ХХ ст, що відображалось на змісті головних інститутів, нормах країни – Конституції, законах, постановах, міжнародних угодах [31-35]. 23 червня 2022 р., в умовах воєнного стану в Україні, Європейська Рада на саміті у Брюсселі ухвалила рішення про надання Україні статусу країни-кандидата в члени Європейського Союзу [36]. На засіданні Ради асоціації Україна – ЄС 5 вересня 2022 р. у Брюсселі, Україна вперше взяла участь у статусі кандидата на членство у Європейському Союзі.

Співпраця у сфері цифрової економіки є одним із ключових пріоритетів у співробітництві України та ЄС. Основу для двостороннього співробітництва становлять положення Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, та домовленості, досягнуті за результатами засідань Саміту Україна – ЄС та двосторонніх органів Асоціації Україна – ЄС.

Угода про Асоціацію з ЄС передбачає зобов'язання погоджувати законодавство України з нормами ЄС. У структурі Угоди про асоціацію зобов'язання України у сфері економіки та галузевого співробітництва визначені у розділі V [34]. В цьому розділі містяться глави, які мають найбільший вплив на трансформацію підприємств та розвиток цифрової економіки:

Глава 10. Політика у сфері промисловості та підприємництва. Стаття 378. «Сторони розвивають та зміцнюють співробітництво з питань політики у сфері промисловості та підприємництва і таким чином покращують умови для підприємницької діяльності для всіх суб'єктів господарювання з особливою увагою до малих та середніх підприємств (МСП). Поглиблене співробітництво має покращити адміністративну структуру та нормативно-правову базу для українських і європейських суб'єктів господарювання в Україні та ЄС та повинно ґрунтуватися на політиці ЄС щодо розвитку малого і середнього підприємництва та промисловості з урахуванням визнаних на міжнародному рівні принципів та практики в цих сферах». **Стаття 379.** Із цією метою Сторони співробітничать для:

а) впровадження стратегій розвитку МСП, що ґрунтується на принципах Європейської хартії малих підприємств;

б) створення кращих базових умов через обмін інформацією та передовим досвідом і таким чином сприяння підвищенню конкурентоспроможності (управління структурними змінами, реструктуризацією; управління в галузі охорони навколишнього середовища та енергетики);

в) спрощення та раціоналізації нормативно-правових актів та практики з окремим наголосом на обміні провідним досвідом з питань нормативно-правових методів, зокрема принципів ЄС;

г) сприяння розвитку інноваційної політики шляхом обміну інформацією та передовим досвідом щодо комерціалізації науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт;

д) сприяння розширенню контактів між приватними підприємствами України та ЄС та між цими підприємствами і органами влади України та ЄС;

f) підтримки вжиття заходів щодо стимулювання експорту в Україні;

g) сприяння модернізації та реструктуризації окремих галузей промисловості України та ЄС.

Глава 14. Інформаційне суспільство.

Стаття 389. «Сторони зміцнюють своє співробітництво щодо розвитку інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та через кращу якість послуг за доступними цінами».

Стаття 390 «Співробітництво має на меті імплементацію національних стратегій інформаційного суспільства, розвиток всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій та розширення участі України у дослідній діяльності ЄС у сфері ІКТ».

Стаття 391. Співробітництво охоплює такі сфери:

a) сприяння широкосмуговому доступу, поліпшення безпеки мереж та широкому використанню ІКТ приватними особами, бізнесом та адміністративними органами шляхом розвитку локальних ресурсів Інтернет і впровадження онлайн-послуг, зокрема електронного бізнесу, електронного уряду, електронної охорони здоров'я і електронного навчання;

b) координацію політик у галузі електронних комунікацій з метою оптимального використання радіоспектру і забезпечення функціональної сумісності мереж України та ЄС;

c) посилення незалежності та адміністративної спроможності національного регулятора у галузі зв'язку для гарантування добросовісної конкуренції на ринках;

d) сприяння спільним проектам досліджень у сфері ІКТ в межах наступної Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020».

Стаття 394. 1. Сторони сприяють поступовому наближенню до права і нормативно-правової бази ЄС у галузі регулювання інформаційного суспільства і електронних комунікацій.

2. Відповідні положення, а також **acquis** ЄС щодо інформаційного суспільства і електронних комунікацій, визначені у Доповненні XVII-3 («Правила, що застосовуються до телекомунікаційних послуг») до Глави 6 («Заснування підприємств, торгівля послугами та електронна торгівля») Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») цієї Угоди.

Отже, Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до права ЄС відповідно до Додатків I-XLIV Угоди про асоціацію на основі зобов'язань, визначених у Розділах IV, V, а також відповідно до положень цих Додатків (Розділі VII «ІНСТИТУЦІЙНІ, ЗАГАЛЬНІ ТА ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ» Угоди про асоціацію [34]).

У рамках процесу наближення законодавства до права ЄС українська сторона ініціювала діалог з Європейською Комісією щодо оновлення і розширення переліку законодавчих актів ЄС, які підлягають імплементації в українське законодавство згідно Доповнення XVII-3 до Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. У рамках цього процесу у серпні 2018 року Україна передала Європейській Комісії проєкт Дорожньої карти з інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС. Це дало початок структурованому, поетапному співробітництву протягом 2018-2024 рр. [37].

В даний час Україна, зокрема Мінцифри, вже успішно працює над впровадженням цифрових технологій, розвитком електронного урядування, реалізує проєкти розбудови цифрової економіки, які було розглянуто вище.

Слід відзначити, що розвиток електронного урядування є невід'ємним елементом двостороннього співробітництва України і ЄС у цифровій сфері. ЄС підтримує проєкти з електронного урядування в Україні та виділяє технічну допомогу на їх розвиток, відіграючи важливу роль у цифровій трансформації України. 11 лютого 2020 р. Україна та ЄС підписали Угоду про фінансування заходу «Підтримка ЄС для електронного урядування та цифрової економіки в Україні» на суму 25 млн. євро, які планувалось спрямувати на розвиток системи «Дія» та електронних адміністративних послуг, забезпечення інтероперабельності, вдосконалення системи реєстрів, розвиток кібербезпеки, широкосмугового та мобільного інтернету, технологій електронної ідентифікації [27; 38].

Співпраця України із ЄС, щодо становлення інституціонально-правових засад трансформації підприємств до цифрової економіки, розвитку цифрового ринку, відбувається також у рамках проєкту-ініціативи ЄС «Східне партнерство» (СхП). Основна мета СхП – сприяння політичним та економічним реформам у країнах-партнерах через [39]:

- укладання Угоди про асоціацію;
- створення зони вільної торгівлі (ЗВТ);
- лібералізацію візового режиму з ЄС;

- підтримку стабільності та безпеки у регіоні;
- розвиток енергетичної галузі;
- захист навколишнього середовища.

Наразі Двосторонній вимір «Східного партнерства» для України доповнений новими елементами [40]:

- Програма Всеохоплюючої інституційної розбудови;
- Програма регіонального розвитку.

Центральною програмою ініціативи ЄС з підтримки цифрової трансформації в країнах східного партнерства є EU4Digital Facility (EU4Digital) з метою поширення єдиного цифрового ринку на країни регіону [41; 42]. Метою програми є усунення перешкод та бар'єрів для загальноєвропейських онлайн-послуг для громадян, державних адміністрацій та підприємств, у тому числі через гармонізацію цифрового середовища між країнами-партнерами (СхП) та ЄС. Програма спрямована на підтримку у шести ключових сферах політики (див. таблицю).

Таблиця

Ключові сфери політики для підтримки в рамках програми ЄС EU4Digital Facility (EU4Digital) (складено на основі [42])

Сфери політики для підтримки	Діяльність включає
1	2
<i>Телекомунікаційна сфера</i>	створення спільного роумінгового простору між країнами СхП, розробка та впровадження загального підходу до ціноутворення у роумінгу у регіоні СхП; посилення організаційної та фінансової незалежності національних регулюючих органів для електронних комунікацій; підтримка скоординованого підходу для звільнення 700 МГц у 6 країнах-партнерах СхП
<i>Довіра та безпека</i>	розвиток трастових послуг у цифровій економіці та кібербезпеці для підвищення стійкості критично важливої інфраструктури; розробка та реалізація регіональної дорожньої карти та національних планів дій щодо взаємного визнання електронної ідентифікації; пілотування сумісного транскордонного електронного підпису; розробку регіональних рамок для транскордонних електронних послуг; розробка стандартного набору посібників з кібербезпеки для регіону СхП
<i>Електронна торгівля</i>	спрощення процедур торгівлі та гармонізацію між Східними країнами-сусідами ЄС та ЄС шляхом просування спільних рамок для електронної комерції, електронної митниці та електронної логістики, створення Цифрових транспортних коридорів; сприяння налагодженню зв'язків між заінтересованими сторонами електронної торгівлі у регіоні; експериментальні механізми обміну інформацією між транскордонними митними органами тощо

Закінчення таблиці

1	2
<i>ІКТ інновації</i>	реформи та дії, спрямовані на розвиток досліджень у галузі ІКТ, стартапів та інноваційних екосистем, спираючись на досвід ЄС та кращі практики; створення загальної законодавчої бази з інновацій у сфері ІКТ; розробку загального навчального пакета, призначеного для політиків, організацій ІКТ та бізнесу; сприяння створенню мереж учасників інноваційної екосистеми; розширення мережі та платформи Start-up Europe, щоб охопити усі 6 країн-партнерів; реалізація рекламних кампаній
<i>Електронна охорона здоров'я</i>	розробка гармонізованих національних рамок для електронної охорони здоров'я як між країнами-партнерами СхП, так і з ЄС; розробка керівних принципів та стандартів гармонізації електронної охорони здоров'я; створення транскордонної платформи електронної охорони здоров'я; залучення регіону до відповідних проєктів, програм та ініціатив ЄС
<i>Електронні навички</i>	реалізацію стратегій у галузі цифрових навичок у країнах СхП, спрямованих на створення національних коаліцій для цифрових робочих місць та рамок компетенцій для малого бізнесу; визначення методології для вимірювання та прогнозування національних прогалів у цифрових навичках; визначення загальної структури компетенцій для МСП та мікробізнесу; створення національних коаліцій для здобуття навичок та робочих місць; проведення навчальних семінарів та тренінгів; реалізація рекламних кампаній у країнах-партнерах

В рамках вище перелічених напрямків Україні вдалося досягти певного прогресу. Вищенаведені передумови, створені з боку європейської сторони, в свою чергу, вимагають посиленої уваги від українських інституцій державної влади щодо вдосконалення політики та конкретних дій для подальшого цифрового розвитку України.

У 2022 р. Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 р. Вона надає фінансування для цифровізації країн Європи за різними напрямами [43]. На фінансування проєктів за доступними для України напрямами передбачено близько 6 млрд євро, які виділятимуть протягом 7 років. Для України доступно такі напрями: *високопродуктивний комп'ютинг* – 2,2 млрд євро (можуть податися проєкти, які обчислюють великі масиви даних для рішень у сфері економіки, охорони здоров'я або оборонної промисловості); *штучний інтелект, дані та хмарні послуги* – 2,1 млрд євро (можуть податися проєкти, які створюють продукти на базі штучного інтелекту для полегшення роботи підприємств, держадміністрацій або дослідницьких установ); *цифрові навички* – 580 млн євро (можуть податися проєкти, які створюють можливості для набуття нових на-

вичок у сфері ІТ); *використання цифрових технологій в економіці та суспільстві* – 1,1 млрд євро (можуть податися проекти, які впроваджують цифровізацію у бізнесі або у сфері електронного урядування, охорони здоров'я, навколишнього середовища, освіти та культури, технологій Smart City). Напрямок «кібербезпека» в цій програмі є закритим для України та держав не членів ЄС. ЄС звільнив Україну від сплати внесків у 2021-2022 роках та надав знижку 95% на фінансові внески протягом 2023-2027 років.

Зважаючи на те, що напрям кібербезпеки закритий для країн не членів ЄС, він є досить актуальним, оскільки разом із позитивними сторонами цифрової економіки виникають специфічні для повсюдної цифровізації небезпеки, одна з яких – кіберзлочинність. В звіті Всесвітнього економічного форуму [44], кібератаки віднесено до головних небезпек в епоху цифровізації. Тому розвиток цифрової економіки можливий лише за умов функціонування надійної системи кібербезпеки.

Серед інших закордонних організацій, які підтримують розвиток цифрової економіки в Україні, слід виділити Google.org, який надасть грант у 2 млн дол. та своїх фахівців з Google.org Fellowship на розвиток цифрової освіти в Україні. В межах спільного проекту буде оновлюватись проект «Дія. Цифрова освіта», зокрема: елементи штучного інтелекту для створення індивідуального плану навчання; інтерактивні стимулятори, які наблизять користувача до реальних ситуацій у професії; рекомендації щодо перекваліфікації та підвищення кваліфікації; пошук вакансій відповідно до напрямку та успіхів у навчанні. Цей проект передбачає створення спеціального освітнього застосунку та розробку нових освітніх серіалів та проектів. Спеціалісти Google.org на безоплатній основі допомагатимуть масштабувати проект «Дія. Цифрова освіта» протягом шести місяців [45].

Таким чином, розвиток цифрової економіки та відповідне нормативне забезпечення розвиваються не тільки на внутрішніх інститутах. В Україні формуються інституціонально-правові засади розвитку цифрової економіки, зокрема трансформації підприємств у рамках євроінтеграції. Співпраця між ЄС та Україною розвиваються. Системи електронної комерції, біржових і фінансових ринків тощо мають дотримуватися міжнародних та європейських стандартів, які стосуються багатьох питань розвитку цифрової економіки та розвитку підприємств, бізнесу.

Обґрунтування пропозицій щодо удосконалення інститутів трансформації промислових підприємств до цифрової економіки

На платформі Дія. Бізнес приділяється увага цифровізації бізнесу, зокрема проводяться семінари з цифровізації бізнесу не ІТ-компаній, способів цифрових трансформацій у компаніях, інструментів із вдосконалення компаній та ін. Підтримка і стимулювання передусім спрямовано на підприємства малого та середнього бізнесу. Так, на платформі є такі розділи:

1. Для тих, хто тільки планує бізнес «Мрію про бізнес».
2. Для тих, хто починає будувати власну справу «Починаю бізнес».
3. Для тих, хто вже має бізнес «Керую бізнесом».

В останньому розділі є підрозділ з інформацією щодо цифрової трансформації бізнесу, є можливості безкоштовних консультацій. Також в цьому розділі у підрозділі «сервіси та можливості» представлені такі пункти: «фінансова підтримка», «грантові програми підтримки», «електронний документообіг та управління проектами» й інші, які можуть бути корисними для підприємств на шляху трансформації до умов цифрової економіки.

Слід зауважити, що, наприклад, у підрозділі «Електронний документообіг та управління проектами» програма автоматизації обліку пропонується для ресторанів, торгівлі, готелів і фітнес-центрів. Пропонується онлайн-сервіси з електронного документообігу, хмарна платформа для обміну електронними документами. Все це дуже вагомі досягнення із створення інформаційної, консультативної, ідейної, частково фінансової та іншої підтримки бізнесу на шляху цифровізації та адаптації до умов господарювання у цифровій економіці, з одного боку, з іншого – в складних умовах воєнного стану. Разом із цим на платформі Дія. Бізнес на жаль *не має окремої уваги до промислових підприємств*, передусім щодо цифрової трансформації промисловості. Слід відмітити, що промислові підприємства мають суттєву відмінність від торгівлі та сфери послуг, часто виконують поряд із виробничими функціями й інші (розробка і дослідження, реалізація вироблених товарів, надання послуг, тощо). Тому *слід доопрацювати платформу Дія. Бізнес з оглядом на потреби промислових підприємств*, зокрема необхідності трансформації управління в умовах цифровізації.

Наразі в умовах воєнного стану Уряд планує збільшити обсяги допомоги бізнесу – грантові програми «Робота, програми пільгового кредитування [46] (подання заявки на грант здійснюється

через портал «Дія»). Передусім це робиться для підтримки економічної активності населення країни, збереження трудового потенціалу, зайнятості населення в умовах воєнного стану. У цьому сенсі доцільно додати цільові гранти саме на цифрову трансформацію промислових підприємств.

На сайті Міністерства економіки розділ «Промислова політика» не є інформативним, оскільки з нього не зрозумілими є орієнтири та зміст державної промислової політики, не зазначено на яких нормах й інституціонально-правовій базі вона ґрунтується. Наприклад, у 2021 р., Кабінетом Міністрів України (постанова № 179) була затверджена Національна економічна стратегія на період до 2030 р. (НЕС-2030) [47], у якій у Розділі II. «Стратегічний курс економічної політики до 2030 року» десятим напрямом економічної політики зазначена промисловість. В НЕС-2030 названо стратегічні цілі та окреслено завдання промислового розвитку. Втім *Закон України «Про державну промислову політику» досі не прийнято. Також доцільно переглянути чинну Концепцію державної промислової політики на предмет відповідності сучасним векторам економічного і промислового розвитку. А на сайті Мінекономіки зрозуміло окреслити державні пріоритети промислової політики і нормативно-інституціональну базу, на якій вона ґрунтується.*

Висновки і пропозиції

1. Трансформація підприємств до цифрової економіки відбувається у сформованому на даний проміжок часу інституціональному середовищі. Розвиток цифрової економіки сприяє появі нових норм та розвитку інституціонально-правових засад на державному рівні, що здійснюється вже під впливом діючих всередині держави формальних і неформальних інститутів та інститутів наднаціональних.

2. Базовими інститутами у будь-якому суспільстві є: *соціальні (або соціокультурні), економічні, політичні*. Базові суспільні інститути впливають на модель економіки (економічну систему), яка превалює в країні у певний період часу і навпаки – модель економіки визначає форми, характер і риси базових інститутів. Основними економічними інститутами є праця, власність, розподіл, які притаманні будь-якій економіці, але в залежності від форми економічної організації країни, моделі економіки, змін протягом часу, по різному проявляються, змінюються. Базовими політичними інститутами є інститути: *законодавчої влади; виконавчої влади; судової влади; інститут примусу*. У рамках політичних інститутів, зокрема

інститутів державної влади і органів управління здійснюється політика та створюється необхідне нормативне і інституціональне підґрунтя розвитку у відповідності до заявленого стратегічного вектору. До соціальних (соціокультурних) інститутів, можна віднести національний менталітет, ідеологічні переконання, культурну спадщину, базові цінності; освітні інститути; інститут сім'ї, ціннісні особливості різних поколінь та ін., які також сильно впливають на розвиток підприємств і трансформації управління в сучасних умовах.

Досконала законодавча база є основою нормального функціонування і розвитку підприємств та організацій у бідь якій економіці. Тому саме на державу, інститут політичний, покладається завдання забезпечити ефективне функціонування в Україні інституціонально-правових засад, нормативного забезпечення та довгострокових векторів розвитку.

3. На сьогоднішній день, політику у сфері розвитку інформаційного суспільства та цифрової економіки в Україні здійснює Міністерство цифрової трансформації (Мінцифри), реалізуючи ряд проєктів, спрямованих на цифровізацію різних сфер життя населення, бізнесу. Незважаючи на те, що в країні воєнний стан, цифрові трансформації та розвиток цифрової економіки продовжуються та актуалізуються. Незважаючи на воєнний стан в Україні, Урядом підтримуються загальносвітові тренди, щодо цифровізації економіки, ведеться робота із нормативно-інституціонального забезпечення цього розвитку. Все це створює передумови для трансформації управління на підприємствах, зокрема промислових.

4. Стратегічний курс України спрямовано на євроінтеграцію. Тому інституціональне підґрунтя розвитку цифрової економіки і нормативне забезпечення будується під впливом не лише внутрішніх формальних і неформальних інститутів, а і наднаціональних. Згідно Угоди про асоціацію з ЄС Україна має йти шляхом імплементації євроінтеграційних реформ, переймати європейські підходи та практики, адаптуючи їх до національних умов. Співпраця у сфері цифрової економіки є одним із ключових пріоритетів у співробітництві України та ЄС. У рамках процесу наближення законодавства до права ЄС українська сторона ініціювала діалог з Європейською Комісією щодо оновлення і розширення переліку законодавчих актів ЄС, які підлягають імплементації в українське законодавство та передала Європейській Комісії проєкт Дорожньої карти з інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС, що дало початок структурованому, поетапному співробітництву.

5. Становлення інституціонально-правових засад трансформації підприємств до цифрової економіки, розвитку цифрового ринку відбувається також у рамках проекту-ініціативи ЄС «Східне партнерство» (СхП), яке передбачає широкий спектр інституційного та тематичного виміру співпраці. Центральною програмою ініціативи ЄС з підтримки цифрової трансформації в країнах східного партнерства є EU4Digital Fscility (EU4Digital), яка спрямована на підтримку у шести ключових сферах політики: телекомунікаційна сфера, довіра та безпека, електронна торгівля, ІКТ інновації, електронна охорона здоров'я, електронні навички. В рамках цих напрямків Україні вдалося досягти певного прогресу, які ще вимагають посиленої уваги і координації українських інституцій державної влади щодо вдосконалення політики та конкретних дій для подальшого цифрового розвитку України.

6. Співпраця між ЄС та Україною розвивається. У 2022 р. Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 р., яка надає фінансування для цифровізації країн Європи за різними напрямками (високопродуктивний комп'ютинг – 2,2 млрд євро; штучний інтелект, дані та хмарні послуги – 2,1 млрд євро; цифрові навички – 580 млн євро; використання цифрових технологій в економіці та суспільстві – 1,1 млрд євро). Напрямок «кібербезпека» є закритим для України і держав не членів ЄС. Кібербезпека в умовах цифрової економіки і, особливо, воєнного стану є актуальним напрямом розвитку для України, оскільки разом із позитивними сторонами цифрової економіки виникають специфічні для повсюдної цифровізації небезпеки, одна з яких – кіберзлочинність – одна з головних небезпек в епоху цифровізації. Тому цей напрям безпеки також актуалізується для підприємств усіх галузей.

7. Вплив наднаціональних інститутів, зокрема Угоди про асоціацію, проекту-ініціативи ЄС «Східне партнерство» та інших проєктів на розвиток цифрової економіки України є відчутним. У подальшому необхідна системна, злагоджена робота законодавчої та виконавчої влади у питаннях трансформації і стимулювання розвитку промислових підприємств до цифрової економіки. Для чого є потреба у розбудові цифрової інфраструктури, наявності доступу до швидкісного інтернету, забезпечення безперебійного інтернет-зв'язку, розвитку цифрових навичок, затвердження стратегічних документів у сфері цифрового розвитку, стимулювання трансформації підприємств до цифровізації.

8. Подальший розвиток інституціонально-правових засад, нормативного забезпечення процесів цифровізації, потребує фор-

мування інституціональних механізмів стимулювання трансформації підприємств до цифрової економіки та доступу до сучасних цифрових технологій і продуктів для виробничих цілей. Це особливо стосується промислових підприємств. Потребує корегування довгострокова промислова політика держави із урахуванням вимог глобальної конкуренції в світі, спричиненої розвитком цифрових технологій, а також соціально-економічної ситуації в країні, спричиненої війною. Передусім державна політика у напрямі трансформації підприємств до цифрової економіки повинна бути спрямована на формування стійких інституціонально-правових засад і правил, які дозволять промисловим підприємствам здійснювати далекий горизонт планування діяльності в умовах цифрової економіки. В цьому сенсі доцільно визначити принципи побудови сучасної промислової політики з урахуванням воєнного стану, втрат промислового потенціалу, необхідності подальшого післявоєнного відновлення, захисту національних інтересів, доступу до програмного забезпечення, кваліфікованих спеціалістів, фінансування цифрових трансформацій у промисловому секторі економіки.

Дослідження дозволяє сформулювати рекомендації щодо розвитку інститутів трансформації підприємств до цифрової економіки:

1. Україні потрібна сучасна промислова політика із окресленими принципами, баченням. Необхідною є стратегія промислового розвитку з урахуванням цифрової економіки, воєнного стану, втрат промислового і трудового потенціалу, необхідності післявоєнного відновлення. Згідно новій стратегії промислового розвитку слід прийняти Закон «Про державну промислову політику».

2. На сайті Мінекономіки у розділі «Промислова політика» доцільно зрозуміло окреслити державні пріоритети промислової політики, зазначити чинну інституціональну базу, на якій ґрунтується промислова політика держави.

3. Державна промислова політика має відповідати вимогам часу, тому слід закласти у неї завдання із цифрової трансформації промислових підприємств. В промисловій політиці має містити стимулюючі механізми цифрової трансформації. У цьому сенсі Мінекономіки має співпрацювати із Мінцифри. Наприклад, на платформі Дія. Бізнес доцільно створити розділ саме для підприємств промисловості: діючих та нових підприємств. Розробити окремо механізм стимулювання цифровізації промислових підприємств, організувати доступ до нових цифрових технологій, цифрової освіти, ІТ-

спеціалістів, цифрових промислових рішень, платформ для взаємодії і промислового співробітництва. Наразі в умовах воєнного стану Уряд планує збільшити обсяги допомоги бізнесу – грантові програми eРобота, програми пільгового кредитування. У цьому сенсі доцільно додати цільові гранти саме на цифрову трансформацію промислових підприємств.

Література

1. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. URL: <https://informationsociety.files.wordpress.com/2006/08/book-ua.doc> (дата звернення: 01.12.2022).
2. Buleev I., Chorna O., Bryukhovetsky Y. The global experience of state support for industrial production in the context of the transition to industry 4.0 and digitalization. *Economics and management under conditions of uncertainty – the Polish and Ukrainian experience. The WSB University in Poznan Research Journal*. 2021. Vol. 95. No. 4. P. 95-113. DOI: <https://doi.org/10.5604/013001.0015.9364>.
3. Доклад о цифровой экономике 2021. *Международные потоки данных и развитие: кому служат потоки данных*. Конференция Организации Объединенных Наций по торговле и развитию. 2021. 16 с.
4. Digital economy report 2021. Cross-border data flows and development: For whom the data flow. United Nations, 2021. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/der2021_en.pdf (дата звернення: 01.12.2022).
5. Прогресс, достигнутый в осуществлении решений и последующей деятельности. Генеральная Ассамблея Экономической и Социальной Совет. Пункт 18. *Экономические и экологические вопросы: Наука и техника в целях развития*. 2021. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/a74d62_ru.pdf (дата звернення: 01.12.2022).
6. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2017. The digital transformation. URL: <https://www.oecd.org/sti/oecd-science-technology-and-industry-scoreboard-20725345.htm> (дата звернення: 01.12.2022).
7. Булеев І.П. Економіка України на сучасному етапі: інституційний аспект. *Вісник економічної науки України*. 2015. № 1 (28). С. 26–34.
8. Грищенко А.А. Інформаційно-цифровий етап розвитку соціально-економічних систем. *Економіка України*. 2022. № 1. С. 29-46. DOI: <https://doi.org/10.15407/econouyukr.2022.01.029>.
9. Пустоваров А.І. Інституційне забезпечення процесу цифрової трансформації управління розвитком національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24. Ч. 1. С. 164-168.
10. Вишневский В.П., Гаркушенко О.Н., Заниздра М.Ю., Князев С.И., Липницький Д.В., Чекина В.Д. Цифровизация экономики: как повысит конкурентоспособность страны / под ред. В.П. Вишневского и С.И. Князева. Киев: ИЭП НАН Украины, 2021. 182 с.
11. Вишневський О.С. Цифрова платформізація процесу стратегування розвитку національної економіки: монографія. Київ: ІЕП НАН України, 2021. 449 с.
12. Інтелектуалізація підприємств: концептуальні підходи та механізми стимулювання: монографія / Н.Ю. Брюховецька, І.П. Булеєв та ін. Київ: ІЕП НАН України, 2022. 424 с.

13. Стойко О.М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; «Логос», 2016. 416 с.

14. Богиня Д.П. Трудовий менталітет у системі управління трудовими. *Соціально-економічні аспекти промислової політики. Актуальні проблеми в контексті стратегії розвитку України*: сб. науч. тр.: в 3 т. Донецьк: ІЕП НАН України, 2007. Т. 1. С. 16-22.

15. Колот А.М., Герасименко О.О. Покоління Z і соціально-трудова платформа «Праця 4.0»: імперативи взаємодії. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 2 (40). С. 103-138.

16. Про Національну програму інформатизацію: Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

17. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

18. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

19. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: Постанова Верховної Ради України від 3 липня 2014 р. №1565-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1565-18#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

20. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України. 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#top> (дата звернення: 01.12.2022).

21. Вектори економічного розвитку. Кабінет Міністрів України, 2021. URL: <https://www.nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (дата звернення: 01.12.2022).

22. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12> (дата звернення: 01.12.2022).

23. Проекти. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects> (дата звернення: 01.12.2022).

24. Онлайн-платформа «Дія. Бізнес». URL: <https://business.diiia.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2022).

25. Дія City, Digital Country (DC). URL: <https://city-backend.diiia.gov.ua/storage/uploads/files/shares/page/home/%D0%94%D1%96%D1%8F%20City.pdf> (дата звернення: 01.12.2022).

26. Digital Economy and Society Index 2021. Thematic chapters. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> (дата звернення: 01.12.2022).

27. Digital Decade 2030. Policy programme: a path to the digital decade. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/powerpoint-presentation-policy-programme-path-digital-decade> (дата звернення: 01.12.2022).

28. Дорожня карта. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/yevrointegraciya/roadmap> (дата звернення: 01.12.2022).

29. Перелік видів діяльності, здійснення яких стимулюється шляхом створення правового режиму Дія Сіті: Постанова Кабінету Міністрів України від

19 квітня 2022 р. № 467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2022-%D0%BF#top> (дата звернення: 01.12.2022).

30. Військові облигації, пільгова іпотека: Михайло Федоров розповів про нові послуги, які з'являться в Дії / Міністерство та Комітет цифрової трансформації. 2022. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/viyskovii-obligatsii-pilgova-ipoteka-mikhaylo-fedorov-rozroviv-pro-novi-poslugi-yaki-z'yavlyatsya-v-dii> (дата звернення: 01.12.2022).

31. Загальний огляд відносин Україна-ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes> (дата звернення: 01.12.2022).

32. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

33. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі: Постанова Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

34. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (дата звернення: 01.12.2022).

35. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

36. Відносини Україна – ЄС. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes> (дата звернення: 01.12.2022).

37. Співпраця у сфері цифрової економіки. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/yedinij-cifrovij-rinok-yes> (дата звернення: 01.12.2022).

38. Угода щодо підтримки ЄС для електронного урядування та цифрової економіки в Україні (на сайті Верховної Ради України). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-20 (дата звернення: 01.12.2022).

39. Історія Східного Партнерства. Українська національна платформа. URL: <http://eap-csf.org.ua/pro-nas/pro-skhidne-partnerstvo/> (дата звернення: 01.12.2022).

40. Ініціатива ЄС «Східне Партнерство». URL: <https://mms.gov.ua/mizhnarodne-spivrobotnictvo/yevropejska-integraciya/iniciativa-yes-shidne-partnerstvo> (дата звернення: 01.12.2022).

41. Проекти ініціативи EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/ru/other-projects/> (дата звернення: 01.12.2022).

42. Програма EU4Digital. URL: <https://eufordigital.eu/ru/discover-eu/eu4digital-supporting-digital-economy-and-society-in-the-eastern-partnership/> (дата звернення: 01.12.2022).

43. Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 року. Вона надає фінансування для цифровізації країн Європи за різними напрямками. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-doluchilasya-do-programi-tsifrova-evropa-shcho-tse-oznachaє> (дата звернення: 01.12.2022).

44. The Global Risks Report 2019. World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf (дата звернення: 01.12.2022).

45. Мінцифри. URL: <https://thedigital.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2022).

46. eРобота: гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu> (дата звернення: 01.12.2022).

47. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> (дата звернення: 01.12.2022).

References

1. Vsesvitnii samit z pytan informatsiinoho suspilstva. Pidsumkovi dokumenty [World Summit on Information Society. Final documents]. Geneva 2003 – Tunisia 2005. Retrieved from <https://informationsociety.files.wordpress.com/2006/08/book-ua.doc> [in Ukrainian].

2. Buleev, I., Chorna, O., Bryukhovetsky, Y. (2021). The global experience of state support for industrial production in the context of the transition to industry 4.0 and digitalization. *Economics and management under conditions of uncertainty – the Polish and Ukrainian experience. The WSB University in Poznan Research Journal*, Vol. 95, no. 4, pp. 95-113. DOI: <https://doi.org/10.5604/013001.0015.9364>.

3. Doklad o tsifrovoy ekonomike 2021 [Digital Economy Report 2021]. (2021). *Mezhdunarodnyye potoki dannykh i razvitiye: komu sluzhat potoki dannykh [International Data Flows and Development: Who Data Flows Serve]*: United Nations Conference on Trade and Development. 16 p. [in Russian].

4. Digital economy report 2021. (2021). Cross-border data flows and development: For whom the data flow. United Nations. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/der2021_en.pdf.

5. Progress made in the implementation of decisions and follow-up. General Assembly Economic and Social Council. Item 18: Economic and environmental issues: Science and technology for development. 2021. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/a74d62_ru.pdf (last accessed 1.12.2022).

6. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2017. The digital transformation. Retrieved from <https://www.oecd.org/sti/oecd-science-technology-and-industry-scoreboard-20725345.htm>.

7. Buleev, I.P. (2015). Ekonomika Ukrainy na suchasnomu etapi: instytutsiinyi aspekt [Economy of Ukraine at the current stage: institutional aspect]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (28), pp. 26–34 [in Ukrainian].

8. Hrytsenko, A.A. (2022). [The informational and digital stage of development of socio-economic systems]. *Economy of Ukraine*. 2022. No. 1. P. 29-46. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.01.029> [in Ukrainian].

9. Pustovarov, A.I. (2019). Instytutsiine zabezpechennia protsesu tsyfrovoy transformatsiiupravlinnia rozvytkom natsionalnoi ekonomiky [Institutional support of the process of digital transformation, management of the development of the national economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, Issue 24, Part 1, pp. 164-168 [in Ukrainian].

10. Vyshnevskiy, V.P., Harkushenko, O.N., Zanizdra, M.Yu., Knyazev, S.I., Lipnytskyi, D.V., Chekina, V.D. (2021). Tsifrovizatsiya ekonomiki: kak povysit' konkurentosposobnost' strany [Digitization of the economy: how to increase the competitiveness of the country]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 182 p. [in Russian].

11. Vishnevsky, O.S. (2021). Tsyfrova platformizatsiia protsesu stratehuvannia rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Digital platformization of the process of strategizing

the development of the national economy]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 449 p. [in Ukrainian].

12. Bryukhovetska, N.Yu., Buleev, I.P. et al. (2022). Intelktualizatsiia pidpriumstv: kontseptualni pidkhody ta mekhanizmy stymuliuivannia [Intellectualization of enterprises: conceptual approaches and mechanisms of stimulation]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 424 p. [in Ukrainian].

13. Stoyko, O.M. (2016). Transformatsiia politychnykh instytutiv u suchasnykh perekhidnykh suspilstvakh [Transformation of political institutions in modern transitional societies]. Kyiv: Institute of State and Law named after V.M. Korytsky of NAS of Ukraine; «Logos», 2016. 416 p. [in Ukrainian].

14. Bogynia, D.P. (2007). Trudovi mentalitet u systemi upravlinnia trudovymy. Sotsyalno-ekonomycheskye aspekty promyshlennoi polityky [Labor mentality in the labor management system. Socio-economic aspects of industrial policy]. *Aktual'nyye problemy v kontekste strategii razvitiya Ukrainy – Actual problems in the context of Ukraine's development strategy*, Vol. 1, pp. 16-22 [in Ukrainian].

15. Kolot, A.M., Gerasimenko, O.O. (2020). Pokolinnia z i sotsialno-trudova platforma «Pratsia 4.0»: imperatyvy vzaiemodii [Generation z and social and labor platform «Labor 4.0»: imperatives of interaction]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 2 (40), pp. 103-138 [in Ukrainian].

16. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsiiu: Zakon Ukrainy vid 04.02.1998 r. № 74/98-VR [On the National Informatization Program: Law of Ukraine dated February 4, 1998 No. 74/98-VR]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

17. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007-2015 roky: Zakon Ukrainy vid 09.01.2007 r. № 537-V [On the Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015: Law of Ukraine dated January 9, 2007 No. 537-V]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> [in Ukrainian].

18. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 travnia 2013 r. № 386-r [On the approval of the Information Society Development Strategy in Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 15, 2013 No. 386]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

19. Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: «Zakonodavche zabezpechennia rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 3 lypnia 2014 r. №1565-VII [About the Recommendations of the parliamentary hearings on the topic: "Legislative support for the development of the information society in Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated July 3, 2014 No. 1565-VII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1565-18#Text> [in Ukrainian].

20. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy. 17 sichnia 2018 r. № 67-r [On the approval of the Concept of the development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and the approval of the plan of measures for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. January 17, 2018 No. 67]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#top> [in Ukrainian].

21. Vektory ekonomichnogo rozvytku [Vectors of economic development]. (2021). *Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://www.nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> [in Ukrainian].

22. Pytannia Ministerstva tsyfrovoy transformatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 veresnia 2019 r. № 856 [Issues of the Ministry of Digital Transformation: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 18, 2019 No. 856]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12> [in Ukrainian].
23. Proieky [Projects]. *Ministry of Digital Transformation of Ukraine*. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/projects> [in Ukrainian].
24. Onlain-platforna «Diia. Biznes». Retrieved from <https://business.diia.gov.ua/> [in Ukrainian].
25. Diia City. *Digital Country* (DC). Retrieved from <https://city-backend.diia.gov.ua/storage/uploads/files/shares/page/home/%D0%94%D1%96%D1%8F%20City.pdf> [in Ukrainian].
26. Digital Economy and Society Index 2021. Thematic chapters. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>.
27. Digital Decade 2030. Policy programme: a path to the digital decade. Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/powerpoint-presentation-policy-programme-path-digital-decade>.
28. Dorozhnia karta [Road map]. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/projects/yevrointegraciya/roadmap> [in Ukrainian].
29. Perelik vydiv diialnosti, zdiisnennia yakykh stymuliuetsia shliakhom stvorennia pravovoho rezhymu Diia Siti: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 kvitnia 2022 r. № 467 [List of types of activities, the implementation of which is stimulated through the creation of the legal regime of Diya City: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 19, 2022 No. 467]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2022-%D0%BF#top> [in Ukrainian].
30. Viiskovi oblihatsii, pilhova ipoteka: Mykhailo Fedorov rozpoviv pro novi posluhy, yaki ziavliatsia v Dii [Military bonds, preferential mortgages: Mykhailo Fedorov talked about new services that will appear in Diya]. (2022). *Ministry and Digital Transformation Committee*. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/news/viiskovi-obligatsii-pilgova-ipoteka-mikhaylo-fedorov-rozpoviv-pro-novi-posluzgi-yaki-zyavlyatsya-v-dii> [in Ukrainian].
31. Zahalnyi ohliad vidnosyn Ukraina-Yes [General overview of Ukraine-EU relations]. Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes> [in Ukrainian].
32. Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky»: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2010 r. № 2411-VI [On the principles of domestic and foreign policy": Law of Ukraine dated July 1, 2010 No. 2411-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> [in Ukrainian].
33. Pro pidtverdzhennia kursu Ukrainy na intehratsiiu do Yevropeiskoho Soiuzu ta pershocherhovi zakhody u tsomu napriami: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy [On confirmation of Ukraine's course towards integration into the European Union and priority measures in this direction: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18#Text> [in Ukrainian].
34. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page [in Ukrainian].
35. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttia povnopravnogo chlenstva Ukrainy v Yevropeiskomu Soiuzi ta v

Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru): Zakon Ukrainy [On making changes to the Constitution of Ukraine (regarding the state's strategic course towards full membership of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization): Law of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> [in Ukrainian].

36. Vidnosyny Ukraina – YeS [Relations between Ukraine and the EU]. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes> [in Ukrainian].

37. Spivpratsia u sferi tsyfrovoy ekonomiky [Cooperation in the field of digital economy]. Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzevev-spivrobitnictvo/vedinij-cifrovij-rinok-yes> [in Ukrainian].

38. Uhoda shchodo pidtrymkv YeS dlia elektronnoho uriaduvannia ta tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini (na saiti Verkhovnoi Rady Ukrainy) [Agreement on EU support for e-government and digital economy in Ukraine (on the website of the Verkhovna Rada of Ukraine)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-20 [in Ukrainian].

39. Istoriia Skhidnoho Partnerstva. Ukrainska natsionalna platforma [History of the Eastern Partnership. Ukrainian national platform]. Retrieved from <http://eap-csf.org.ua/pro-nas/pro-skhidne-partnerstvo/> [in Ukrainian].

40. Initsiatyva YeS «Skhidne Partnerstvo» [EU initiative «Eastern Partnership»]. Retrieved from <https://mms.gov.ua/mizhnarodne-spivrobitnictvo/yevropejska-integraciya/iniciativa-yes-shidne-partnerstvo> [in Ukrainian].

41. Proekty initsiatyvy EU4Digital [Initiative projects EU4Digital]. Retrieved from <https://eufordigital.eu/ru/other-projects/> [in Ukrainian].

42. Prohramma EU4Digital [Program EU4Digital]. Retrieved from <https://eufordigital.eu/ru/discover-eu/eu4digital-supporting-digital-economy-and-society-in-the-eastern-partnership/> [in Ukrainian].

43. Ukraina doluchylasia do Prohramy «Tsyfrova Yevropa» do 2027 roku. Vona nadaie finansuvannia dlia tsyfrovizatsii krain Yevropy za riznymi napriamamy [Ukraine joined the Digital Europe Program until 2027. It provides financing for the digitalization of European countries in various directions]. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-doluchilasya-do-programi-tsifrova-evropa-shcho-tse-oznachae> [in Ukrainian].

44. The Global Risks Report 2019. *World Economic Forum*. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf.

45. Ministry of Digital Transformation. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/> [in Ukrainian].

46. eRobota: hranty vid derzhavy na vidkryttia chy rozvytok biznesu [eRobota: grants from the state for starting or developing a business]. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhavyNaVidkryttiaChiRozvitokBiznesu> [in Ukrainian].

47. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 179 [On the approval of the National Economic Strategy for the period until 2030. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 179]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 05.12.2022 р.